Het Verbond voor Nationaal Herstel

In October 1929 verscheen het eerste nummer van De Rijkseenheid, een staatkundig en economisch weekblad ter versterking van de banden tussen Nederland en de Indiën. Het blad werd geredigeerd door Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra, A. J. W. Harloff en Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff, welke laatste als secretaris verbonden was aan de Indologische faculteit te Utrecht. Voor deze faculteit vormde De Rijkseenheid een belangrijke spreekbuis en onder de redacteuren zien wij dan ook vele Utrechtse hoogleraren optreden, naast vertegenwoordigers van vrijwel alle nationale groepen. Van de vele vaste medewerkers noemen wij hier slechts Dr. H. Colijn. Prof. Dr. C. Gerretson, dr. L. H. Grondijs, Dr. H. Krekel, Dr. J. G. Loohuis, G. J. W. Putman Cramer. Prof. Jhr. Mr. B. C. de Savornin Lohman, Luitenant-Generaal H . N. A. Swart en Prof L. van Vuuren. De staatkundige ontwikkelingen in Nederlands-Indië werden o.a. door Prof. Mr. Dr. H. Westra besproken, terwijl de cultuurbeweging in Zuid-Afrika door G. Cronje op de voet werd gevolgd. Het weekblad hield zich in het bijzonder bezig met de gebreken van onze defensie-politiek en de daaruit voortvloeiende gevaren voor de verdediging van de Rijksdelen overzee: het wijst daarbij vooral op de groeiende communistische activiteit in deze gebieden.

In het bewogen jaar 1933 spreekt het blad zich op staatkundig terrein meer positief uit: de in deze tijd alom bediscussieerde corporatieve gedachte wordt in De Rijkseenheid vooral door Arnold Meyer bepleit. Het was in deze tijd nog mogelijk, dat ook zo vooraanstaande figuren als Colijn en de Savornin Lohman hun naam aan dergelijk pleidooi voor een Nederlandse ontwikkeling van “het geslaagde experiment in het fascistische Italië” verbonden. Hitler’s optreden als Rijkskanselier werd door de redactie met vreugde begroet: “Moskou voelt, dat in Duitsland in deze nationale concentratie een macht geboren is, die zijn aanval kan weerstaan. Het spreekt het uit in de uit Rusland komende berichten, dat het het tegenwoordige bewind in Duitsland een groot gevaar voor het communisme en marxisme acht. Dat is de grootste lof voor dit bewind.” In het volgende nummer – 15 Februari 1933 – wordt het oprichtingsmanifest van het Verbond voor Nationaal Herstel gepubliceerd, welke groepering door De Rijkseenheid ook in de volgende jaren gesteund werd, zonder dat dit tot belangrijke wijzigingen in de redactie aanleiding gaf. De uitgave van het blad werd in 1940 gestaakt.

De oprichting van het Verbond voor Nationaal Herstel was het gevolg van een oproep van Generaal C. J. Snijders, die in kringen rondom De Rijkseenheid onmiddel1ijk gehoor vond. Tijdens de voorbereidende besprekingen vond juist de beruchte muiterij op de “Zeven Provinciën” plaats, zodat de eerste publicatie van het Verbond (een “Manifest”, waarin gesteld werd dat door het gebeuren op de “Zeven Provinciën” het voor ieder weldenkend Nederlander duidelijk geworden moest zijn “welke noodlottige en voor het Nederlandse volk beschamende gevolgen de bestaande verslapping van het gezag met zich medebrengt”) in brede kringen aandacht trok. De oprichting van het Verbond vond plaats op 21 Februari 1933; het hoofdkwartier was gevestigd in het gebouw Javastraat 96 te Den Haag, vanaf 1938 aan de Kneuterdijk en vanaf 1940 opnieuw in de Javastraat. In eerste instantie werd Dr. H. Colijn verzocht, het voorzitterschap te aanvaarden; deze weigerde echter de Anti-Revolutionaire Partij te verlaten. Kort daarop – na zijn verkiezing tot minister-president – verliet Colijn ook de redactie van De Rijkseenheid, welk blad zich al spoedig tegen hem moest keren, omdat De Rijkseenheid in het door Colijn afgekondigde uniformverbod een bedreiging van de nationale groepen zag, terwijl de marxistische groeperingen daarentegen onvoldoende bestreden werden. Als voorzitter van het Verbond trad nu Luitenant-Generaal H. N. A. Swart op.

Tot de oprichters behoorden voorts o.a. Mr. A. J. A. A. Baron van Heemstra, Kapitein ter Zee J. Th. Fiirstner, H. W. C. F. Mathon, Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff, L. M. F. J. H. Gerardts, D. van Hilten, G. J. W. Putman Cramer, Mr. G. H. L. Arriens, Mr. N. P. C. Arriens, Dr. P. V. Astro, D . C. M. Bauduin, Majoor L. H. A. Dommers, Prof. Mr. J. Eigeman, Mr. P. C. L. Eschauzier, B. H. Faddegon, Mr. L. H. J. J. Mazel. Prof. Mr. I. A. Nederburgh, Dr. Ir. J. G. J. C. Nieuwenhuis, Ir. J. C. Schlingemann, Mr. C. Siittner en Mr. O. Verdoorn. Sommigen van hen – in de eerste plaats Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff – hadden voordien als medewerkers van het Christelijk-Historisch Nederlands Weekblad" gestreefd naar samenwerking met conservatieve element en in de liberale Vrijheidsbond: zij traden uit de Christelijk-Historische Unie en de Vrijheidsbond, toen duidelijk werd dat hun oppositie binnen deze partijen vruchteloos was. Voorts vond het Verbond voor Nationaal Herstel in katholiek-nationale kringen aanhang: een der belangrijkste vertegenwoordigers van deze groep was pater Wouter Lutkie, die aan alle voorbereidende besprekingen tot oprichting van het het Verbond deelnam.

Na het Manifest verscheen als tweede publicatie in Augustus 1933 de brochure "Wat wij willen"; hierin werd een reeds op 29 Maart 1931 door Generaal Snijders uitgesproken radio-rede opgenomen, aangevuld door enkele korte verhandelingen, waarin o.a. wordt gepleit voor versterking van de Koninklijke macht Het politieke parlement moet slechts bevoegd zijn ten aanzien van een organisch advies ja of nee te zeggen. Geen recht van amendement dus." De noodzaak van een "nationaal herstel" was door de muiterij op de "Zeven Provinciën" – een bewijs van de groeiende kracht van het "rode front" – wel bijzonder duidelijk geworden en de oproep van Generaal Snijders vond dan ook, vooral in militaire en intellectuele kringen, weerklank. Anderzijds bleek al spoedig, dat de nationale gedachte van het Verbond, waar deze niet verbonden was met een sociale idee, geen aantrekkingskracht uit kon oefenen op de massa.

In het Juni 1934 uitgegeven geschrift "Allen voor Allen", geschreven door het hoofdbestuurslid J. F. Foekens te Zwolle, wordt omtrent het bestaan en het streven van het Verbond o.a. gezegd: "Er bleken nog heel wat Nederlanders te zijn, die genoeg hadden van rode onderdrukking en politiek gekonkel, en alom in den lande groeiden bewegingen van nationale strekking. Hoe uiteenlopend het systeem, volgens hetwelk naar buiten werd opgetreden, ook was, een doel hadden die bewegingen gemeen: het versterken van de band tussen alle volksdelen en van het zedelijk en nationaal bewustzijn van alle burgers, kortom: het herstellen van de eenheid en de kracht van het Nederlandse volk. Naar mijn mening zijn deze bewegingen in twee groepen te splitsen; de ene groep wil onder eenhoofdige leiding onmiddellijk een nieuw. van te voren uitgestippeld, uitheems of onbeproefd stelsel invoeren, waarbij tegelijkertijd het oude totaal wordt afgebroken: de andere wil aanvangen met een opbouw, daarbij verwijderende alles wat die opbouw in de weg staat, om geleidelijk te komen tot een nieuw staatsbestel. gegrond op de Nederlandse volksaard en volkswil, onder leiding van het Huis van Oranje. Door overbrugging van dit verschil zullen zij echter kunnen komen tot een, door beide verlangd, Nationaal Front."

Met deze woorden is het verschil tussen het Verbond voor Nationaal Herstel en andere nationale groepen enerzijds en de Nationaal-Socialistische Beweging en andere nationaal-socialistische en fascistische groepen anderzijds, reeds voldoende aangeduid. In de 1935 verschijnende brochure "Eenheidspolitiek door Nationale Concentratie" wordt een fusie met de N.S.B. – hoewel in de voorgaande jaren herhaalde malen ter sprake gebracht, maar ook reeds door Ir. Mussert van de hand gewezen – dan ook door het Verbond verworpen: "Bij overeenstemming van sommige nationale doeleinden is het Verbond voor Nationaal Herstel

van de N.S.B. gescheiden door het onoverkomelijke beletsel van het leidersbeginsel……" Dit neemt niet weg, dat het Verbond niet ten onrechte door haar tegenstanders als een "fascistische beweging" kon worden gekarakteriseerd: het Verbond aanvaardde onvoorwaardelijk de noodzaak van een corporatieve ordening, zoals deze door het fascisme in Italië en Portugal in practijk werd gebracht, zij het dan een "corporatieve ordening in overeenstemming met volksaard en historie", zoals de titel van een door J. C. den Baars aan dit onderwerp gewijde brochure van het Verbond luidde.

Het Verbond was zich zeer wel bewust "de weerslag ener algemene omzetting der geesten en een staatkundige ommekeer" te vertegenwoordigen, "welke zich over de gehele beschaafde wereld uitstrekt. "De nationaal-staatkundige hervormingsbeweging is een wereldverschijnsel, alom voortspruitend uit dezelfde, althans onderling verwante oorzaken. Maar de ontplooiing en afwikkeling voltrekken zich in ieder land op eigen wijze, uitvloeisel en gevolg van een complex van factoren: het volkskarakter, de economische en staatkundige verhoudingen, waaronder een volk leeft. Rusland, Italië, Duitsland, Spanje, alle betraden eigen wegen; waarheen zal het eigen volk zich wenden?" "Het fascisme moge volkomen aan de eisen en behoeften van het Italiaanse volk voldoen, het nationaal-socialisme moge in Duitsland uitstekend werken, het Nederlandse volk verlangt voor zijn nationaal-staatkundige problemen een eigen oplossing."

In de brochure "Alle hens aan dek!" worden de doelstellingen van het Verbond nog eens als volgt omschreven: 1. Het verhogen en versterken van het nationaal bewustzijn; 2. Trouw aan het Vorstenhuis, als het symbool der Vaderlandse eenheid en onafhankelijkheid; 3. Afschaffing van het verworden democratische parlementaire stelsel; 4. Wijziging van het kiesrecht (met afschaffing van de evenredige vertegenwoordiging kome de adviserende, deskundige vertegenwoordiging van economische of geografische groepen); 5. Bescherming van de gemeenschap tegen niet-nationale bedrijfsvoering van ondernemingen; 6. Beperking van de gemeentelijke autonomie; 7. Bevordering van het particulier initiatief; 8. Beperking van de vrijheid van drukpers; 9. Een nationale omroep; 10. Verbod van marxistische en anarchistische organisaties; 11. Verwerping van de klassestrijd; 12. Geen steun zonder productieve arbeidsprestatie; 13. Inperking der sociale wetgeving; 14. Uitbreiding der Rijkspolitie; 15. Dekking van begrotingstekorten door krachtige bezuiniging; 16. Handhaving van gezonde kapitaalsverhoudingen; 17. Aankweken van plichtsgevoel, verantwoordelijkheidsbesef en vertrouwen; 18. Loon en bevordering naar prestatie; 19. Afschaffing der on-economische arbeidsbeperking; 20. Rijkseenheid; 21. Handhaving, versterking en centralisatie van het gezag; 22. Bevordering van eenvoud en spaarzin; 23. Vrijheid van godsdienst; 24. Versterking van het gezinsverband; 25. Algemene diensten arbeidsplicht; 26. Snel en streng recht; 27. Regeling der immigratie (vestiging van vreemdelingen ongewenst); 28. Bestrijding van de partij-politiek; 29. Afschaffing van het stelsel van accumulatie van inkomens; 30. Bevordering van de kennis van onze Vaderlandse geschiedenis; 31. Nationaal onderwijs, geen sectarisme; 32. Vaststelling van maximum- en minimum-loongrens; 33. Economische zelfbescherming; 31. Bevordering van de geestelijke kracht en economische waarde van onze landbouwbevolking; 35. Herziening van het belastingstelsel.

Het eerste nummer van het orgaan van het Verbond verschijnt 20 Maart 1933 – een maand na de oprichting dus – en opent met een hoofdartikel ,.Ons bedreigde Vaderland" van de hand van Mr. Dr. W. M. Westerman, terwijl de hoofdredacteur, Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff, de reden uiteenzet, waarom het Verbond zich – hoewel zich uitdrukkelijk als ‚beweging" van de politieke partijen onderscheidend – in de verkiezingsstrijd begeeft. In dit

eerste nummer grijpt de redactie ook bewust terug op Prof. G. J. P. J. Bolland, uit wiens "Boek der Spreuken" o.a. wordt geciteerd: "De gelijkheidsgedachte heeft vee! verbeterd en zal onze beschaving ten gronde richten"; "Wie van algemeen stemrecht en parlementarisme genezing hoopt voor maatschappelijke euvelen, is een welmenende dwaas." Alleen met dit "welmenende" verklaarde de redactie zich oneens! In het op 12 April 1933 verschijnende tweede nummer werd de lijst der candidaten voor de Tweede Kamer der Staten-Generaal bekend gemaakt: 1. Generaal C. J. Snijders, 2. Mr. Dr. W. M. Westerman, 3. Prof. Mr. J. A. Eigeman, 4. W. P. Hillen, 5. B. J. Gelder, 6. J. H. van Straaten, 7. Jac Smits, 8. Mr. M. Th. Mijnlieff, 9. Jhr. Dr. J. C. Mollerus, 10. P. Merkelijn, 11. P. Bordewijk, 12. Mr. P. P. J. M. Geradts, 13. D. A.M.O. Boeye, 14. Mr. P. C. L. Echauzier, 15. M.A. Henny. Daarbij werd bij voorbaat aangekondigd, dat Generaal Snijders slechts als ‚lijsttrekker" fungeerde en bij verkiezing niet in het parlement zitting zou nemen, doch zijn zetel ter beschikking zou stellen van de volgende candidaat, voorzover niet een der andere candidaten door voorkeurstemmen zou worden gekozen. De eerste ‚actieve" candidaat was dus Mr. Dr. Westerman, die zich daartoe op het laatste ogenblik terugtrok van de lijst van de Fascistenbond van Baars, voor welke partij hij oorspronkelijk zou uitkomen.

In het daarop volgend verkiezingsnummer werd de verwording van het parlementaire stelsel belicht aan de hand van enkele voorbeelden, die duidelijke taal spreken: In de twintiger jaren was te Amsterdam een drankzuchtige zwerver, bijgenaamd "Had-je-me-maar", tot gemeenteraadslid gekozen; In 1932 werden drie Amsterdamse gemeenteraadsleden van de S.D.A.P. door de partij gedwongen om hun mandaten ter beschikking te stellen, omdat zij volgens hun geweten hadden gestemd voor een loonsverlaging en dus het gemeentebelang hoven het partij-belang hadden gesteld; In 1933 ging het S.D.A.P-lid van de Amsterdamse gemeenteraad, C. den Dood, over tot de communistische partij, doch stelde zijn zetel niet ter beschikking van zijn vorige partij, zodat hij niet optrad uit naam van degenen, die hem hadden gekozen; Het communistische Kamer-lid Wijnkoop maakte er een gewoonte van, de Koningin na Haar Troonrede uit te jouwen…… Dit verkiezingsnummer verscheen in een oplage van 150.000 exemplaren; de normale oplage van het orgaan, dat verder tweemaal per maand zou verschijnen, bedroeg vijf- tot tienduizend exemplaren.

Bij de verkiezingen van 1933, negen weken na de oprichting van het Verbond, behaalde Nationaal Herstel 30.329 stemmen en daarmee een zetel in de Tweede Kamer, die door de uit de liberale Vrijheidsbond voortgekomen Mr. Dr. Westerman werd ingenomen. Dit bevredigende resultaat van de verkiezingsstrijd van de jonge beweging leidde een korte, maar krachtige bloeiperiode in. Toch trad tegelijkertijd ook de onderlinge verdeeldheid van de leiders van het Verbond aan het daglicht en wel ter gelegenheid van de maidenspeech van Mr. Dr. Westermann in de Tweede Kamer op 1 Juni 1934; Prof. Eigeman, die op de candidatenlijst van het Verbond onmiddellijk onder Westerman gerangschikt stond, reageerde op deze rede met een brochure, waarin hij de fascistische overtuiging van de afgevaardigde van het Verbond als strijdig met het program van Nationaal Herstel kenmerkte. Maar het Verbond leed hierdoor weinig of geen schade; fascisme was een modewoord in deze tijd en de Verbondsleiding kon dan ook schrijven: "Wij hebben zelf ook gezegd, dat wanneer men onder "fascisme" verstaat de levenswil van een volk, dat niet ten onder wil gaan, wij ons dan ook "fascisten" noemen. Trouwens, een man als Prof. de Savornin Lohman is door de heer Mendels in de Eerste Kamer een "edel-fascist" genoemd……"

Het optreden van Mr. Dr. Westerman in de Kamer werd overigens nog aanleiding tot een interessante discussie o.a. in de christelijk-historische pers over het vraagstuk, waar de scheidingslijn tussen de rechtse en linkse partijen moest worden getrokken. Historisch was

deze onderscheiding ontstaan ten aanzien van partijen, die wel en die niet de souvereiniteit Gods in het openbare leven erkenden. Mr. Dr. Westerman verklaarde in de Tweede Kamer echter, dat het Verbond zich ook richtte tegen de "linkse" elementen in de Christelijke partijen, waarbij onder "links" werd verstaan alle defaitistische, anti-nationale en a-nationale elementen. Het predicaat "rechts" bleef daarmee voorbehouden aan die groeperingen, die de strijd aanbonden met de uit de Franse Revolutie voortgekomen partijen; een definitie, waar zich – in tegenstelling tot de christelijk-historische pers – de anti-revolutionaire "Standaard" wel mee verenigen kon: "En zo zien wij het verschijnsel. dat terwijl vele belijders van de Christus in de strijd tegen het revolutionaire bederf afzijdig blijven staan – vele vrijzinnigen, die met de oude belijdenis gebroken hebben, toespringen om hulp te bieden……" Overigens deed het feit, dat het Verbond juist door een van haar extreemste sprekers in de Kamer vertegenwoordigd werd, geen afbreuk aan de sympathie, die het Verbond met name in Leiden de kringen genoot; het Verbond heeft nooit de massa wet en te trekken, maar ondervond wel de openlijke of geheime steun van vele vooraanstaande persoonlijkheden. Tot de vele "adviseurs" van het Verbond behoorden o.a. Generaal Seyffardt en de latere minister Van Kleffens.

Eind 1924 vond nogmaals een bespreking met de N.S.B. plaats, waaraan o.a. Farwerck deelnam. Ook Ir. Wigersma voerde met Generaal Snijders besprekingen over de mogelijkheid van een fusie, maar het leidersbeginsel van de N.S.B. – en meer in het bijzonder de persoon van de leider bleef een beletsel. Wel kwam een nauwe samenwerking tot stand met het Nationaal Jongeren Verbond (zie aldaar), het Indo-Europees Verbond onder leiding van F. de Hoog en de Vaderlandse Club. die in Nederlands-Indië onder voorzitterschap van Mr. Bruin als politieke partij optrad (in de Volksraad o.a. vertegenwoordigd door Feuilletau de Bruyn en Mr. P. M. C. J. Hamer) en in Nederland als vereniging. met het doel de Nederlandse politieke partijen voor te lichten omtrent de ontwikkeling in Nederlands-Indië; deze Nederlandse afdeling werd geleid door Ir. H. W. van der Voort, J. Boll, W. F. Engel en Ir. J. Frijling. Een zeer belangrijk initiatief van het Verbond voor Nationaal Herstel was de vorming van het Nationaal Werklieden Verbond, dat de strijd moest aanbinden met de socialistische arbeidersorganisaties.

"Het hoofddoel van een werkliedenverbond kan niet anders zijn dan de bevorderingen van de belangen der werklieden; maar de Nederlandse werklieden dienen zich in de eerste plaats ook te herinneren dat zij Nederlanders zijn en dat het belang van hun land en volk ook hun eigen belang betekent." "In de plaats van marxistische organisaties zullen wij nieuwe organisaties vormen, gebaseerd op de nationale gedachte, d.w.z. op ons saamhorigheidsgevoel, op de historie der Nederlandse natie, op onze plichtsbetrachting en onze rechten als vrije staatsburgers, die zich gebonden weten door algemene mensenliefde, trouw en traditie in Christelijke geest. De nationale gedachte vormt geen tegenstelling tot de sociale gedachte; de nationale gedachte brengt integendeel mede, dat er naar gestreefd worde het volk in al zijn lagen onder zo goed mogelijke omstandigheden te doen leven. Men mene echter niet, dat het nemen van sociale maatregelen inhoudt, dat alleen maar rechten worden erkend; de nationale gedachte eist een verandering van geesteshouding: het erkennen van plichten en het verstaan van gemeenschapszin, zowel door werknemers als werkgevers."

De eerste openbare vergadering vond plaats op 25 September 1933 te Den Haag. Voorzitter van het N.W.V. was aanvankelijk J. H. Bokop en secretaris H. C. Keers. Bokop werd enkele maanden later als lid geroyeerd en als voorzitter vervangen door P. J. van Loo; hij werd op zijn beurt opgevolgd door W. A. van der Hey. Het Nationaal Werklieden Verbond was niet gelukkig met zijn leiders: in de sterkste afdeling, Rotterdam, speelde aanvankelijk Gerrit van

Burink een grote rol; hij kwam voort uit de uiterst linkse Indische Sociaal Democratische Partij, de latere Partai Kommunist Indonesia, en werd na zijn terugkeer in Nederland eerst vertegenwoordiger van de communistische partij in de Rotterdamse gemeenteraad en de Provinciale Staten van Zuid-Holland en later gemeenteraadslid voor de Revolutionair Socialistische Partij van Sneevliet. Na zijn verwijdering uit het N.W.V. trad hij weer in socialistische kringen op. Door gebrek aan leiding, maar toch vooral ook door het gemis van een sociale conceptie in het Nationaal Werklieden Verbond zowel als in het Verbond voor Nationaal Herstel als geheel, bleef deze uiterst belangrijke poging, ook op dit gebied het marxisme een halt toe te roepen, vruchteloos.

Aan de Statenverkiezingen van 1934 nam het Verbond niet deel; wel waren er hier en daar plaatselijke of regionale acties in samenwerking met andere groepen. Zo candideerde Mr. Geradts op een lijst van ‚onafhankelijke Katholieken”, aangevoerd door A. E. Duynstee; succes had deze actie echter niet. Bij de gemeenteraadsverkiezingen van 1935 behaalde het Verbond in een 25-tal gemeenten, waar zij direct of indirect (op gemengde lijsten, o.a. tezamen met “Gemeentebelangen”) aan de verkiezingen deelnam, 30 zetels, waaronder 4 in Den Haag en in de gemeenten Wassenaar, Voorburg en Roermond elk drie zetels. In de drie grote steden, Amsterdam, Den Haag en Rotterdam, bedroeg het aantal op Nationaal Herstel uitgebrachte stemmen resp. 12.930 (3,59 ‘%) 20.114 (9,19 %) en 5.491 (2,13 !%). Van de N.S.B., die in 1935 niet aan de verkiezingen deelnam, ontving het Verbond minder steun dan werd verwacht. Weliswaar werd in de meeste plaatsen door de N.S.B.-leiding geadviseerd, op het Verbond te stemmen, maar in een aantal belangrijke gemeenten werd iedere steun aan Nationaal Herstel geweigerd. Zo adviseerde de Arnhemse afdeling haar leden de Katholieke Democraten ofwel de Hervormd Gereformeerde Staatspartij te steunen, omdat men bezwaar had tegen de Joodse voorzitter van de Arnhemse afdeling van Nationaal Herstel, Dr. Ir. W. Wessel, die in deze kieskring candideerde; Dr. Ir. Wessel trad na zijn verkiezing als gemeenteraadslid en als voorzitter af “om de samenwerking van het Verbond met andere nationale groepen niet in de weg te staan.” De leider van de Nationaal-Socialistische Partij, Dr. v. d. Mijle, verklaarde op vergaderingen van zijn partij, het verkiezingsadvies van de meeste afdelingen van de N.S.B. niet te kunnen volgen en het Verbond niet te zullen steunen. Ook de Amsterdamse afdeling van de N.S.B. keerde zich tegen het Verbond, hetgeen ook uit de verkiezingsresultaten van Nationaal Herstel in de hoofdstad blijkt.

De 13e en He November 1936 hield Nationaal Herstel haar eerste congres in de Haagse Dierentuin, waar als sprekers optraden: Generaal Snijders (De verdediging van het Rijk), Vice-Admiraal L. J. Quant (De Maritieme Defensie). Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff (de waarde van de Rijkseenheidsgedachte), J. C. J. Kempees en Dr. W. K. H. Feuilletau de Bruyn (over de staatsrechtelijke, resp. sociaal-economische aspecten van de corporatieve gedachte) en Dr. W. Emmens (Wat wij dus willen) . Dit congres vormde wel de duidelijkste demonstratie van de kracht van het Verbond, een kracht, die nu spoedig zou tanen. Ook in Duitsland werden vergaderingen gehouden voor de aldaar woonachtige Nederlanders; als spreker trad hier o.a. Mr. C. P. de Vries uit Leiden op, die in het Verbond tot de propagandisten voor een samengaan met de N.S.B. behoorde. Een waardevolle bijdrage tot de strijdkas van het Verbond leverde Cor Parée, de leider van het “Vaderlands Toneel”, door het houden van nationale voorstellingen, waar uitsluitend werken van Nederlandse auteurs werden opgevoerd.

Een zware slag trof het Verbond door het overlijden van Mr. Dr. H. H. A. van Gybland Oosterhoff, ondervoorzitter en een der actiefste, maar ook een der bescheidenste persoonlijkheden in het Verbond. Bij zijn begrafenis gaven vooraanstaande persoonlijkheden

uit alle nationale groepen onomwonden blijk van hun waardering voor deze gelovige strijdersfiguur. De redactie van het orgaan werd nu opgedragen aan Mr. P. C. L. Eschauzier. Duidelijk tekenen zich nu in het Verbond twee stromingen af. waarvan de een voortzetting van de politieke activiteit wenst, terwijl de ander het Verbond meer dan tevoren het karakter van een hoven de partijen staande beweging wenst te geven, die zich van inmenging in de partijen strijd moet onthouden. Bij de verkiezingen van 1937 dient Nationaal Herstel voor de laatste maal een candidatenlijst in, te weten: 1. Dr. W. Emmens, 2. Dr. W. K. H. Feuilletau de Bruyn, 3. Vice-admiraal b.d. L. J. Quant, 4. J. H. Crucq, 5. Mr. P. P. J. M. Geradts, 6. Mr. P . Chr. L. Eschauzier en voorts regionale candidaten, zoals Prof. Dr. J. M. N. Kapteyn te Groningen, Mr. F. Baron van der Feltz te Amsterdam, P. ten Bruggen Cate te Apeldoorn, A. Uithol te Den Helder e.a. Maar ondanks de optimistische verwachtingen van de eerstgenoemde stroming in het Verbond, behaalde Nationaal Herstel ditmaal nog slechts zesduizend stemmen. Dit slechte resultaat, waardoor het Verbond haar zetel in de Kamer verloor, had een grote uittocht van leden tot gevolg; ook de ere-voorzitter, Generaal Snyders, legde zijn functie neer, evenals vele bestuursleden. Mr. Dr. Westerman, die Nationaal Herstel in de Kamer had vertegenwoordigd, ging evenals het oud-lid van de Raad van Indië, Harloff, naar de N.S.B. over, ongetwijfeld gevolgd door een aantal leden.

Toch bleef het Verbond voortbestaan tot 1940, terwijl ook het orgaan, zij het iets onregelmatiger, onder redactie van Mr. P. C. L. Eschauzier en L. M. E. J. H. Geradts bleef verschijnen. Het laatste ons bekende nummer – achtste jaargang nr. 11 – verscheen de 31e October 1940 en bevat een interessante bijdrage van priester Wouter Lutkie onder de titel “Het Keerpunt”. In geestelijk opzicht, aldus Lutkie, heeft de wereld sinds de Franse revolutie slechts evoluties gekend en heeft er geen wezenlijke omwenteling plaats gevonden. “Ook de communistische omwenteling is slechts een poging naar meer consequente toepassing der aloude ‚onsterfelijke” beginselen der Franse encyclopaedisten.” Het keerpunt, dat ook Nederland in I940 beleeft, is een gevolg van het fascisme, “de eerste revolutie tegen die van ’89″, zoals het zich in Italië en Portugal heeft ontwikkeld. Ten aanzien van het Duitse nationaal-socialisme uit Lutkie zich voorzichtig: “Grondslagen als die omtrent ras, bloed en grond moeten wel zorgvuldig worden vrijgehouden van een materialisme, dat nooit het wijsgerig uitgangspunt kan zijn van een nationaal-socialisme, dat toch allereerst idealistisch wil zijn.” “Niettemin bestaat er goede reden te verwachten, dat op een klare dag die anti-nationaal-socialistische kwade genius van Duitsland zich zal genoopt voelen te verdwijnen en dan zal ook daar de revolutie haar consequente laatste ontwikkelingsstadium zijn ingetreden.”

Ook na de Duitse bezetting oriënteerde het Verbond voor Nationaal Herstel zich dus meer op het fascisme dan op het nationaal-socialisme, dat in het bovenstaande door Wouter Lutkie in feite als een nog onzuivere voorloper van het fascisme wordt omschreven. Het is dan ook niet verwonderlijk dat het Verbond in de laatste weken van haar optreden een gemeenschappelijke actie voert met de Nationale Unie en De Vuurslag en zich daarbij tot de Nederlandse Unie wendt, om van deze nieuwe groepering een duidelijke uitspraak te vragen betreffende de noodzakelijkheid van een corporatieve staatsordening. Het antwoord van de Nederlandse Unie wordt door doe “Haagse Post” als volgt samengevat: “Het driemanschap verklaart in zijn antwoord eveneens te streven naar corporatief werk op sociaal-economisch gebied en het is bereid met allen, die werkelijk verbetering en vernieuwing van ons volksleven op Nederlandse wijze voorstaan, tezamen te komen tot een “beleidsprogramma” voor deze moeilijke tijden, op de basis van onderlinge toenadering. Dit klinkt uiterst bemoedigend, doch jammer genoeg toont het driemanschap zich dan verder nog zeer gereserveerd ten opzichte van de toepassing der corporatieve gedachte óók in het staatkundig leven, welke haar door “De Vuurslag” wordt geadviseerd.” “De Nederlandse Unie kondigt echter de spoedige

publicatie van uitgewerkte plannen aan” – voegt de Nieuwe Rotterdamse Courant daaraan toe – “en wie weet of zij intussen niet ontdekt, dat er tussen haar denkbeelden en die, welke De Vuurslag. Nationaal Herstel en Nationaal Front omtrent de noodzakelijke eenheid op grond van verscheidenheid ongeveer gemeen hebben, nog meer overeenstemming bestaat. Want de corporatieviteit, welke De Vuurslag. Nationaal Herstel en Nationaal Front bepleiten, omvat inderdaad heel wat meer dan in de bedrijfscorporaties, waarover het driemanschap het heeft, wordt belichaamd. Klaarblijkelijk is men het over de bedoeling eens, al verschilt men nog van mening over de middelen.”

Hoewel het aanvankelijk scheen, dat er een overeenstemming bereikt zou worden tussen de hier genoemde groepen, liepen de onderhandelingen tenslotte vast. In November I940 trachtte het Verbond nog, ook de N.S.B. in de onderhandelingen te betrekken, doch Mussert weigerde in een hoofdartikel in Volk en Vaderland van 22 November onder de titel “Revolutie-tijd. Het antwoord aan Nationaal Herstel” iedere samenwerking. Hij wees er op, dat het Verbond in de voorgaande jaren aanzienlijk aan kracht had ingeboet en dat vooraanstaande figuren reeds tot de N.S.B. waren overgegaan. Ir. Mussert verklaarde tenslotte, dat het socialisme een wezenlijk bestanddeel van het nationaal-socialisme vormde en dat het Verbond zich juist in dit opzicht steeds tegen de N.S.B. had gekeerd, getuige haar uitspraak: “weg met elk socialisme, want socialisme brengt armoede”. In een tijd, waarin de nationaal-socialistische en fascistische revolutie zich over geheel Europa voltrekt, is in deze geen compromis mogelijk, aldus Mussert. Als ook deze laatste poging, een nationaal front van alle bestaande nationale krachten tot stand te brengen, is mislukt, wordt het Verbond voor Nationaal Herstel, mede onder dwang van de bezetter, opgeheven.

Tienen, P. (1958). *Geschiedenis der conservatieve revolutie in Nederland.* Scheveningen.